

Тема 2.5. Які права мають діти?

В цій темі ви дізнаєтеся про права і свободи дитини, які особливості вони мають, хто і яким чином повинен їх захищати та забезпечувати. Для участі у дискусіях та аналізу ситуацій слід ознайомитися зі значенням понять: права дитини, Конвенція ООН про права дитини, порушення прав дитини.

Ключові здобутки у вивченні теми

Досліджуємо, чим права дітей відрізняються від прав дорослих.

Розуміємо, які права дитини має забезпечувати держава.

Діємо, проводячи опитування щодо реалізації та забезпечення прав дитини в нашій школі, сім'ї, громаді.

Обговорюємо

■ Розгляньте запропоновані нижче рівняння.

■ Який варіанти відповідей, на вашу думку, є правильним? Прокоментуйте свій вибір.

Дитина = людина **чи** дитина ≠ людина

Права дитини = права людини **чи** права дитини ≠ права людини

Модуль 1.

Як у дітей з'явилися права

У різних країнах встановлена певна вікова межа, переступивши яку, людина досягає повноліття. Дорослі можуть одружуватися, розпоряджатися власним майном, вільно подорожувати, здійснювати фінансові операції, тобто повною мірою користуватися своїми правами. До цього віку дитині притаманні певні особливості фізичного та психологічного характеру, які відрізняють її від світу дорослих, а саме фізична незахисність, залежність від рішень батьків, інших дорослих тощо.

До кінця XIX століття права дитини не були захищені юридично. Не існувало організацій, які б опікувалися захистом прав дитини.

1892	1919	1924	1946	1946
Створено Міжнародне товариство опіки над дитиною.	Виникнення у Великій Британії першої у світі організації щодо захисту дітей — Захист дітей (Save the Children). Ініціаторкою цього руху була Еглантіна Джебб (Eglantyne Jebb), яка згодом розробила текст Декларації про права дитини.	Генеральна Асамблея ліги Націй прийняла Декларацію про права дитини (Женевська Декларація прав дитини).	Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про створення ЮНІСЕФ (UNICEF — United Nations Children's Fund — Дитячий фонд ООН).	Розпочинає діяльність ЮНЕСКО — міжнародна організація, спеціалізована установа ООН, що зокрема сприяє розвитку просвітництва і шкільній освіті.

Цікава інформація

У деяких країнах закони про захист тварин були прийняті раніше, ніж закони про захист прав дітей. В одній справі (1874 р., Балтимор, США) прийомних батьків 8-річної Марі Елен Вільсон, яку систематично жорстоко били в сім'ї, змогли притягнути до відповідальності за погане ставлення до доньки лише на підставі чинного закону про захист тварин. Громадський робітник церкви знайшов дівчинку, яка серйозно хворіла через постійні побої, вона була прив'язана до ліжка та харчувалась лише хлібом та водою. На допомогу прийшли члени місцевого відділення Товариства боротьби з жорстоким ставленням до тварин. Через відсутність юридичного захисту проти такого жорстокого ставлення єдиним можливим рішенням було звинувачення батьків на тій підставі, що дівчинку визнано членом тваринного світу.

Досліджуємо і обговорюємо

Ознайомтеся з історичною довідкою та стрічкою часу «Права дитини в історії»

- Як ви думаєте, чому до XIX століття не існувало організацій, які б захищали дитину?
- Проаналізуйте випадок з Марі Елен Вільсон та поясніть, чому громадяни вирішили втрутитися. Якими могли бути наслідки, якби цього не сталося?
- Як поява міжнародних товариств, що відстоюють інтереси дитини, вплинула на долю дітей?
- Як, на вашу думку, прийняття Декларації прав дитини вплинуло на стан дотримання прав дитини у світі?

Громадянська реклама

**1 червня —
Міжнародний день захисту дітей**

**20 листопада —
Всесвітній день дитини**

Обговорюємо

Як ви вважаєте, чому міжнародна спільнота вирішила запровадити відзначення цих дат в календарі?

1948	1950	1959	1989	1996
Генеральна асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, де у Статті 25, п. 2 вказано, що «Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом».	Затверджено Європейську конвенцію з прав людини — один із найпотужніших сучасних механізмів захисту прав людини й дитини.	Генеральна Асамблея ООН проголосила Декларацію прав дитини.	Затверджено Конвенцію про права дитини, що є фундаментом міжнародного захисту прав дитини. День прийняття Конвенції відзначається у світі як міжнародний день захисту прав дитини.	Рада Європи затвердила Європейську конвенцію про здійснення прав дітей.

Модуль 2.

Конвенція ООН про права дитини

Конвенція ООН про права дитини стала першим в історії людства міжнародним документом, який стосується дітей і містить широкий перелік прав, включаючи особисті права і свободи дитини. Її часто називають Всесвітньою Конституцією прав дитини.

Конвенція ООН про права дитини була прийнята 20 листопада 1989 р. Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. Конвенція набула чинності 2 вересня 1990 р. На сьогодні її ратифікували 192 держави світу, поширивши її дію на свої території. Вона є єдиним документом ООН, який ратифікувала така велика кількість держав. Україна підписала

Конвенцію 21 лютого 1990 р., ратифікувала 27 лютого 1991 року, а набула вона чинності в Україні 27 вересня 1991 року.

Відповідно до Конвенції ООН про права дитини:

- дитина є самостійним суб'єктом і з причини фізичної та розумової несформованості потребує особливої турботи та правового захисту;
- дитина як людська істота потребує поваги до її індивідуальності, гідності та недоторканості особистого життя;
- сім'я є найкращим середовищем для виховання дитини;
- держава має підтримувати сім'ю, а не підміняти її у виконанні функцій.

Каталог (перелік) прав дитини, що містить Конвенція, базується на таких принципах.

- *Принцип благополуччя* дитини означає, що в усіх діях стосовно дітей, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.
- *Принцип рівності* означає, що всі діти, незалежно від кольору шкіри, статі, етнічного походження, є рівними перед законом.
- *Принцип поваги до прав та відповідальності обох батьків* означає, що держава поважає автономію сім'ї та втручається лише за умови обґрунтованої необхідності.
- *Принцип допомоги з боку держави* означає, що держава зобов'язана підтримувати сім'ї і надавати соціальну допомогу тим, які її потребують.

Обговорюємо

■ Об'єднайтеся у групи по 5–6 осіб.

■ Виберіть одне із положень, зазначених у Конвенції прав дитини, та спробуйте навести приклади з реального життя про дотримання чи порушення цього права.

■ Обговоріть у групі. Визначте, що легше — наводити приклади реалізації, а чи порушення прав? Чому?

КЛЮЧОВІ ПРАВА КОНВЕНЦІЇ ООН ЩОДО ПРАВ ДИТИНИ

(спрощений каталог)

- Дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку.
- Захист від дискримінації.
- Якнайкраще забезпечення інтересів дитини.
- Право на життя, виживання і вільний розвиток.
- Право на прізвище та ім'я.
- Право знати своїх батьків і користуватися батьківською турботою.
- Право підтримувати контакт з обома батьками.
- Право на возз'єднання з сім'єю, що перебуває в іншій державі.
- Право вільно висловлювати свої думки з усіх питань.
- Свобода думки, совісті, релігії.
- Право на повну інформацію, що сприяє добробуту дитини.
- Право на користування послугами системи охорони здоров'я.
- Право користуватися благами соціального забезпечення.
- Право на освіту.
- Право на відпочинок і розваги.
- Право на захист від економічної експлуатації.
- Право на захист від незаконного зловживання наркотичними засобами, психотропними речовинами, від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень.
- Право на гуманне ставлення, захист від незаконного та довічного позбавлення волі дітей, що перебувають у конфлікті зі законом.

Всі положення Конвенції ООН про права дитини можна умовно розділити на три блоки «Р»:

Provision (забезпечення): права, які надають доступ до певних благ і послуг (освіта, охорона здоров'я, догляд тощо).

Protection (захист): право бути захищеним від певних дій (погане поведіння, експлуатація, насильство тощо).

Participation (участь): право діяти за певних обставин і право бути залученим до процесу прийняття рішень.

Модуль 3.

Як реалізуються права дитини?

Про права дитини, як і про права людини, потрібно вести мову в контексті стосунків «держава — особа». Якщо дитина має право, то держава зобов'язана гарантувати їй можливість скористатися цим правом. Наприклад, право на навчання означає, що держава гарантує кожному доступ до освіти, розробляє програми навчання, готує вчительські кадри і розробляє правила, що регулюють її функціонування тощо.

■ **Права дитини** — це в загальному розумінні — права людини, з тою лише відмінністю, що деякими правами діти починають користуватися в міру свого дорослішання і усвідомлення свого становища. Не маючи здатності здійснювати правові дії, діти не в змозі самостійно домогтися здійснення своїх прав.

Якщо дитина / людина має певне право, це означає, що повинні існувати процедури його виконання (вимагання). Наявність права означає можливість висування домагання чи оскарження, інакше право залишається лише декларацією.

Важливо також те, що держава не може аргументувати свою бездіяльність і відсутність гарантій з охорони прав дитини тим, що дитина перебуває на приватній території.

Як і права людини, права дитини підлягають обмеженням, але таким, що передбачені законом у демократичному суспільстві. Як правило це здійснюється в інтересах державної безпеки та громадського спокою, попередження злочинності, захисту здоров'я та моральності або захисту прав і свобод інших осіб. Свобода від тортур та жорстокого ставлення, свобода від рабства не можуть бути обмежені за жодних обставин.

Права дитини не потрібно розглядати крізь призму стосунків «батьки – діти». Батьки опікуються дітьми і приймають рішення про їхнє виховання. Держава не може втручатися у цю справу, до того часу, поки батьки не починають нехтувати своїми обов'язками щодо дитини та зловживати владою над нею.

Права дитини жодним чином не ставлять під загрозу авторитет дорослих і автономність сім'ї. Держава, визнаючи автономність сім'ї, втручається у сімейні справи лише в особливих випадках, передбачених законом.

Аналізуємо ситуацію

■ *Ознайомтеся зі змістом справи, що була подана до розгляду в Європейський суд з прав людини.*

■ *Спираючись на принципи та стандарти Конвенції з прав дитини, припустіть, яке рішення міг винести у цій справі Європейський суд з прав людини.*

■ *Ознайомтеся з рішенням суду. Чи справдилися ваші очікування?*

■ *Чи було щось в рішенні суду несподіваним для вас?*

Справа «Савіни проти України» (Страсбург, 18 грудня 2008 року)*

У багатодітної родини, де батьки незрячі, було відібрано чотирьох дітей і розміщено їх у різних інтернатних закладах на досить великій відстані від місця проживання родини. Це рішення базувалося на тому, що подружжя, з огляду на малозабезпеченість і стан здоров'я, не могло забезпечити дітей належним харчуванням, одягом, санітарними умовами, а також організувати їхню соціальну та освітню адаптацію. Діти під час судового процесу не були заслухані, хоча старшому на той час виповнилось 13 років. Також, діти були розділені й розміщені в різних закладах. Зокрема, двоє з них перебували доволі далеко від батьків, щоб вони могли регулярно підтримувати контакти.

Рішення суду

Європейський суд наголошує, що «взаємна потреба задоволення від перебування разом у батьків і дітей є фундаментальним елементом сімейного життя, а тому втручання до нього має відбуватися у вузьких рамках, визначених статтею 8 Конвенції. [...] відлучення дітей від батьків означає відрізання дітей від свого коріння, що може бути виправдане лише у виняткових випадках. Наприклад, якщо дитину відбирають через небезпеку для

неї, то ця небезпека повинна реально існувати.

Європейський суд не знайшов достатнього обґрунтування в аргументах Уряду, що в інший спосіб проблему не можна було вирішити.

Крім того, суд зауважив, що багато висновків у справі були зроблені виключно на інформації органів влади, зібраних під час обстеження проживання дітей, інших доказів, таких, як свідчення самих дітей, їхні медичні документи, свідчення сусідів, висновки педіатрів, у справі не було. При цьому не було вивчено, скільки саме і якої допомоги було надано подружжю (фінансової, соціальної чи консультативної, і чому вона не стала у пригоді. Суд визначив, що держава не виконала свого обов'язку поважати сімейне життя, не використавши ефективність інших альтернативних заходів, ніж роз'єднання батьків і дітей. Тому Європейським судом було зроблено висновок, що хоча причини, через які держава відібрала дітей, були важливими, проте вони не настільки істотні, щоб обґрунтувати таке серйозне втручання в сімейне життя подружжя.

Батьки є законними представниками дитини і представляють її інтереси перед державними органами так само, як і у випадку порушення їхніх прав. Якщо батьки не в змозі піклуватися про дитину, тоді держава зобов'язана забезпечити реалізацію її прав – надати соціальну опіку.

Як і права людини, права дитини належать кожній дитині і не залежать від виконання нею обов'язків. Якщо дитина не виконує своїх обов'язків, її можна покарати, наприклад, позбавивши заохочення чи привілеїв, але не можна позбавляти прав.

** Де починаються права людини: уроки історії і сучасні підходи (Мультимедійний навчально-методичний посібник для вчителів), с 220 <https://sfi.usc.edu/lessons/де-починаються-права-людини>*

Громадянська активність

- Розгляньте зображення. Поясніть, які почуття у вас вони викликали.
- Чому наведені ситуації стали можливими? Які права дітей порушені?
- Які статті Конвенції співвідносяться зі зображеними ситуаціями?
- Хто має нести відповідальність за порушення прав дитини на сучасному етапі?
- Як унеможливити такі порушення?
- Яким чином можна захистити дитину в подібних ситуаціях?

Фото 1. Жорстоке поводження з підлітком працівників поліції (Джерело: <https://twitter.com/Laserda1/status/917089119490203653>)

Фото 2. Застосування тілесних покарань вдома
(Джерело: <http://dnz292.klasna.com/uk/site/pro-zhorstoke-povodzheny.html>)

Фото 3. Діти — учасники збройних конфліктів
(Джерело: http://artvoice.com/issues/v10n9/film_reviews/child_soldiers.html)

Фото 4. Діти жебракують
(Джерело: <https://dzerkalo.media/navano-frankivshhini-proveli-ponad-300-profilaktichnih-reydiv-diti-vulitsi/>)

Фото 5. Дитяча важка праця (на копанках)
(Джерело: <http://www.politico.cd/encontinuu/2017/11/15/amnesty-internationale-epingle-geants-mondiaux-autour-cobalt-de-rdc.html>)

Фото 6. Дитячий алкоголізм
(Джерело: <http://www.dailymail.co.uk/health/article-2103957/Underage-drinking-linked-films-featuring-alcohol.html>)

**Досліджуємо
і обговорюємо**

Ознайомтеся із документами.

1. Результати звіту щодо дотримання прав дитини в Україні «Голоси Дітей», підготовленого *Всеукраїнською громадською організацією «Жіночий консорціум України»* (www.childrights.in.ua, 2017 рік).

2. Витяг з Рекомендацій парламентських слухань на тему «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист» від 22 лютого 2017 року

Знайдіть відповідь на питання:

Які проблеми у сфері дотримання та забезпечення прав дитини піднімаються?

Якими нормами Конвенції про права дитини вони регулюються?

Чому проблема дотримання прав дітей залишається актуальною?

Від кого залежить вирішення названих проблем? Які варіанти вирішення зазначених проблем можна запропонувати?

82%	дітей вважають, що влада повинна дослухатися до думок дітей
19 %	дітей протягом останнього року потерпали від цькування/булінгу
6% 9%	дітей протягом року потерпали через насильство з боку доросли і з боку інших дітей
33%	дітей не почуваються у безпеці в громадському транспорті ввечері
65%	дітей зазначають, що треба більше докладати зусиль для припинення цькування/булінгу в Інтернеті
65%	дітей хотіли б мати більше впливу і можливостей висловлювати свої думки з питань, які стосуються їх та інших дітей
62%	дітей хочуть висловлювати свої думки і більше впливати на організацію навчального-виховного процесу в школі
10%	дітей ніколи або зазвичай не почуваються у безпеці під час перерв у школах
43%	дітей хвилювалися через нездатність встигнути виконати шкільні завдання
31%	дітей хотіли б мати більше впливу і можливостей на процеси, пов'язані із забезпеченням рівності прав дівчат та хлопців
40%	дітей упродовж року стали свідками побиття інших
95%	дітей вважають, що важливо, аби в Україні більше працювали задля допомоги дітям, які живуть в бідності

Очевидним і закономірним наслідком воєнних дій і збройного конфлікту в Україні є погіршення становища дітей. Не затверджені спеціальні програми щодо захисту дітей, які проживають у зоні проведення антитерористичної операції, військово-цивільні адміністрації не мають спеціальних повноважень та кадрового забезпечення для здійснення ефективних заходів щодо захисту дітей від наслідків збройного конфлікту. В Україні не ведеться облік офіційних даних про дітей, які загинули та були поранені внаслідок збройного конфлікту. Законодавчо не встановлено покарання за вчинення такого кримінального злочину, як вербування, втягування та рекрутування дітей у воєнні дії.

Застосуйте набуті знання та досвід

Подумайте та завершіть речення: «Знати і розуміти сутність Конвенції про права дитини важливо як для дітей, так і для дорослих, тому що...».